

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

(БАЗОВА СЕРЕДНЯ ОСВІТА)

Фокиша Світлана,

*методистка навчально-методичного центру Запорізького обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти,
регіональна координаторка НУШ*

Одним з компонентів формули Нової української школи є освітнє середовище, яке є безпечним, інклюзивним, сприяє вільному розвитку здобувачів освіти. У розбудові нового освітнього простору треба забезпечити комплексність рішення цього питання, бо мова йде не стільки про оновлення дизайну приміщень закладу освіти, про приведення його у відповідність до вимог безпечності та універсальності, скільки про врахування того, що простір закладу освіти є чинником та інструментом освітньої діяльності.

Діти звикли в початковій ланці нової української школи до діяльнісного підходу на уроках, мобільності робочих місць, які легко трансформуються для групової роботи, експериментального підтвердження виучуваних фактів, тому вони очікують, що все це буде і в п'ятому класі. Для початкової школи створені методичні рекомендації щодо організації освітнього простору нової української школи (наказ МОН України від 23.03.2018 № 283), втім, будь-які рекомендації трансформуються через досвід та систему роботи конкретного вчителя. У базовій школі таких учителів буде відповідно до кількості освітніх галузей, тому визначити загальні підходи до розбудови освітнього середовища можливо тільки спільно, створивши команду, проаналізувавши особливості умов викладання кожного предмета, вимоги до матеріально-технічного забезпечення, спільні точки дотику. Модельні програми, які обрав кожен учитель-предметник, вимагають зміни змісту освітньої діяльності, оновлення навчального обладнання, наприклад, STEM-освіта, робототехніка, фізична культура, де в якості варіативних модулів пропонуються види спорту (петанк, флорбол, лакрос, сквош, фістбол тощо), яких не було раніше. Тільки від домовленостей у команді вчителів залежить проведення традиційного для школярів ранкового кола, наявність осередків, через які здійснюється організація освітнього простору навчального кабінету. Наступність між початковою та базовою школами обов'язково здійснюється через створення комфортного психологічного клімату в дитячому колективі, забезпечення права вибору, формування спільних цінностей, правил, розвиток відповідальності, участі дітей в організації та розбудові освітнього простору, продовження активної співпраці з батьками.

Науковий середовищний підхід тлумачить середовище як засіб виховання і як технологію опосередкованого управління (через середовище) процесом формування і розвитку особистості підлітків [6]. Вимоги до ключових якостей освітнього середовища:

- цілісність, єдність і впорядкованість предметно-просторового середовища та візуального сприйняття;

- багатфункціональність, гнучкість та мобільність;
- вікова відповідність;
- персоналізованість, наявність особистого простору;
- свобода, відкритість сприйняття, креативність;
- практичність та ергономічність;
- гармонійність та збалансованість;
- соціалізація та співпраця [8].

Складові освітнього середовища:

- фізичне оточення (стан будівлі, дизайн та доступність приміщень, можливості розміщення та переміщення учнів);
- людський фактор (учнівський контингент, наповнюваність класів, підбір учнів, рівень підготовки вчителів);
- програми навчання (характер змісту, технології, стиль та методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю);
- інформаційне оточення (технічне забезпечення, контроль, наявність та доступність швидкісного інтернету, локальна шкільна мережа, власний шкільний сайт, електронні ресурси працівників школи).

Алгоритм розбудови освітнього середовища можна умовно представити у вигляді такого ланцюжка:

На вимогу часу освітнє середовище повинно бути безпечним, інклюзивним, мотивувальним. Що це означає?

Відповідно до ст.1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, які унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди... [5] (рис. 1).

Рис.1. Складові безпечного освітнього середовища

На виконання Указу Президента України від 25 травня 2020 № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» закладом розробляється план заходів відповідно до стратегічних цілей:

	Здоров'язберезувальна складова освіти
	Комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності
	Розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок
	Удосконалення медичного обслуговування учнів і працівників закладів освіти
	Ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу
	Підготовка працівників закладу освіти та їх здоров'я
	Безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища
	Міжсекторіальна взаємодія та залучення соціальних інституцій

Якість такої розбудови заклад може більш детально перевірити за індикаторами, сформульованими в Абетці для директора. Виокремлюють чотири ознаки безпечного освітнього середовища:

1. Якість міжособистісних взаємин, які визначають:

- позитивні чинники (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність);
- негативні чинники (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);

2. Захищеність в освітньому середовищі:

- ознака відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу;

3. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у

- допомозі та підтримці;
- збереженні та підвищенні її самооцінки;
- пізнанні та діяльності;
- розвитку здібностей та можливостей;

4. Комфортність освітнього середовища:

- оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Розбудова інклюзивного освітнього середовища – завдання та спільна відповідальність для всіх учасників освітнього процесу: керівництва закладу, вчителів, учнів, батьків. Створення рівних можливостей навчатися, задоволення освітніх потреб обдарованих дітей, забезпечення доступності будь-якого куточка закладу для дітей з особливими освітніми потребами пов'язано з приведенням модифікації та адаптації освітнього середовища до потреб кожного учня з урахуванням принципів універсального дизайну.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [4]. Принципи універсального дизайну подані у табл. 1.

Таблиця 1

Принципи універсального дизайну

Принцип	Рекомендації
рівноправне використання	-врахування, що користувачі мають різні фізичні та когнітивні можливості; -використання завжди, якщо ні – створення еквіваленту; -безпека і надійність, досяжність всім; -дизайн привабливий для всіх
гнучкість у користуванні	-дизайн має відповідати різним уподобанням та можливостям; -самостійність у виборі способу використання; -врахування, що користувач – шульга; -адаптація під темп користувача
просте та зручне використання	-зрозумілість принципу використання будь-якій особі; -уникання зайвих ускладнень; -узгодження дизайну з інтуїцією та очікуванням користувачів; -врахування різних рівнів освіти; -розміщення інформації з урахуванням її важливості

сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості користувачів	-надання інформації у різний спосіб; -контраст між важливою інформацією та супутньою; - зрозумілість викладеної інформації; -забезпечення сумісності з різними технологіями і засобами, які використовують користувачі
припустимість помилок	- застереження про небезпеку або можливу помилку; -елементи, що використовуються найчастіше, мають бути найдоступнішими. Небезпечні елементи потрібно ізолювати, вилучити, або убезпечити; -мінімізація небезпечних наслідків при ушкодженні обладнання; -упередження можливості несвідомих дій з боку користувачів у виконанні завдань
низький рівень фізичних зусиль	-створення максимального комфорту; - мінімізація дій, що повторюються, що приводять до довготривалого фізичного зусилля
наявність необхідного розміру і простору для підходу, під'їзду та різноманітних маніпуляцій, незважаючи на фізичні розміри, стан та ступінь мобільності користувача	-незалежність від росту, статури, мобільності користувача, використання ним допоміжних і компенсаторних засобів, особистого помічника; -забезпечення видимості важливих елементів і безперешкодного доступу до них будь-яким користувачем; -передбачення різних розмірів рук і сили стискання користувачів

Структура універсального дизайну (UDL-UniversalDesignforLearning) заснована на таких принципах:

- використання різноманітних методів для представлення, легкого сприйняття та розуміння інформації,
- надання учням альтернативних способів діяти і демонструвати те, що вони знають,
- врахування інтересів учнів через вибір навчального змісту та способів мотивування учнів, різні рівні складності.

Для вирішення конкретних завдань для окремого учня або групи здобувачів освіти використовують розумне пристосування, наприклад, переносні апарелі, пандуси, підйомні пристрої. Розумне пристосування – запровадження необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами[5]. Розбудова інклюзивного освітнього середовища є важливою складовою організації інклюзивного навчання.

Мотиваційне середовище – це сукупність умов, що визначають спрямованість і величину зусиль для досягнення тих чи інших цілей діяльності. Залежно від характеру мотиваційного середовища в учасників освітнього процесу виробляється певна система цінностей, відносин і, як наслідок, лінія поведінки. Шкільна практика засвідчує тенденцію зниження мотивації до навчання з переходом від початкової ланки до базової школи. Тому актуальним є забезпечення розвивальної функції освітнього середовища базової школи.

Оригінально формулював можливості впливу оточення на дитину Віктор Шаталов: «Якщо покласти огірки в розсіл, то вони стануть соленими самі по собі». Чинники розвитку середовища впливають на дорослих і дітей безпосередньо та опосередковано, ситуативно і систематично. Залежно від цих чинників виділяють основні види розвивального освітнього середовища:

предметне,
природне,
інформаційне,
соціальне, внутрішнє (простір власного Я особистості).

Видання GEORGEL UCASED UCATIONAL FOUNDATION пропонує шляхи осучаснення навчального простору. Автор Мері Вейд (Mary Wade) розповідає про такі умови продуктивної шкільної освіти у 21 сторіччі:

зонування,
доступність навчальних матеріалів,
свобода руху,

натхнення (створіть у класі «творчу зону», відкриту для учнів; приділяйте увагу розвитку мислення, пізнання, розширення світогляду ваших учнів),

повага (перегляньте «систему винагород», щоб навчання не було для учнів «боротьбою за цукерочку», краще нехай вони керуються внутрішнім прагненням до знань; знаходьте можливість індивідуального спілкування із кожним учнем: дізнайтеся про їхні інтереси, здібності; виокремлюйте час на висловлення власних роздумів учнів, особистої думки).

Безумовно, в базовій школі для окремого вчителя, який навчає свого предмета більше ніж 30 учнів, зустрічається з ними 1-2 рази на тиждень таке завдання надскладне. Це спільне завдання для шкільної команди педагогів.

Досить часто мотивацію пов'язують з емоціями, які відчуває людина. Тому у обранні художнього рішення оформлення освітнього простору треба враховувати його вплив на створення емоційної атмосфери. Психологи звертають увагу на важливість вибору кольорів, освітлення, особистої причетності до оформлення (унікати шаблонів, готових виробів, віддавати перевагу створеному власними руками), змінності оточення один раз на тиждень тощо.

Для базової середньої школи питання розбудови нового освітнього простору є дуже актуальним та потребує окремої уваги.

Рекомендована література, електронні джерела:

1. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. URL:<https://rozvytok-osvity.te.ua/bezpechne-osvitnye-seredovyshche-zakladu-osvity/>
2. Деміракі Т.В. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», методичні рекомендації. URL: <http://surl.li/begwp>
3. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. К. 2013. 128 с.
4. Закон України «Про освіту», 2017.

5. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020.
6. Кириченко В.І., Основні методологічні підходи у формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/708578/1/kyrychenko.pdf>
7. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. URL: <https://nus.org.ua/news/dyvitsya-natsionalnu-strategiyu-rozbudovy-bezpechnogo-i-zdorovogo-osvitnogo-seredovyshha-u-nush/>
8. Новий освітній простір. Мотивуючий простір. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf